

Kandidatnummer:

8348

(Hvis besvarelsen skal leveres på navn, skrives navn i stedet for kand.nr.)

FORSIDE

ved besvarelse av hjemmeeksamen, semesteroppgave, rapport, essay osv.

Emnekode:	EX-102
Emnenavn:	Examen Facultatum Humaniora-varianten
Emneansvarlig (normalt faglærer):	Bjarne Markussen
Eventuell veileder:	
Innleveringsfrist/ tidspunkt:	21. mai, 14.00
Antall sider inkl. forside	9 sider
Merknader:	

Jeg/vi bekrefter at jeg/vi ikke siterer eller på annen måte bruker andres arbeider uten at dette er oppgitt, og at alle referanser er oppgitt i litteraturlisten.

Ja

Nei

Kopiering av andres tekster eller annen bruk av andres arbeider uten kildehenvisning, kan bli betraktet som fusk.

Gjelder kun gruppeeksamen:

Vi bekrefter at alle i gruppa har bidratt til besvarelsen.

Ja

Nei

Kan besvarelsen brukes til undervisningsformål?

Ja

Nei

Oppgave 1: Voldsmentaliteter og kildekritikk

Innledning

I denne oppgaven skal jeg først redegjøre for hvilken mentalitet i forhold til privat utøvelse av vold som kommer til uttrykk i utdraget av *Egil Skallagrimssons saga*.

Videre vil jeg vise hvilken gren av historiefaget som legger vekt på mentalitetsendringer, og hvordan endringene i voldsmentaliteten på 1200 – tallet kan forklares. Til slutt vil jeg drøfte hvorvidt sagaene kan gi oss pålitelig informasjon om fortiden, og hva de i så fall gir oss informasjon om. Jeg vil bruke artiklene fra kompendiet i EX- 102 "Innvollene på kirketaket. Norske og islandske voldsmentaliteter på 1200-tallet" av Johan Anton Rygg, og "Kildegranskning" av May- Brith Ohman Nielsen, for å underbygge mine standpunkter i denne oppgaven.

Hoveddel

Voldsmentalitet i Egil Skallagrimssons saga

Egil Skallagrimssons saga omhandler 8-900 tallets Island, men er skrevet på 1220- tallet. Muligens er Snorre Sturlason forfatteren, men sagaen tar i bruk en aural fortellerstemme. Utdraget fra *Egils Skallgrimssons saga* skildrer episoden der Egil ble jaget bort fra leken sammen med de andre, i tillegg til at han ble banket og hånet av den eldre lekekameraten Grim. Egil søker derfor hjelp hos sin kamerat Tord som plasserer en øks i Egils hender. Med denne øksa dreper Egil Grim ved å plante den i hodet hans. Som et resultat av dette følger striden mellom Oleiv og Hegg. I kampen mellom dem på Laksfet omkommer syv mann. Foreldrenes reaksjon på Egils drap og de påfølgende dødsfallene, er splittet. Faren, Skallagrim, reagerer med mutthet, hvilket jeg oppfatter som et typisk eksempel på sagaenes hyppige bruk av litoten, det motsatte av overdrivelse. Antagelig så Skallagrim hvilke konsekvenser et slik drap ville få, hvilket det også fikk. Et ættefeide utviklet seg i kjølvannet av dette mellom de to involverte familiene, men dette er bare så vidt nevnt i denne sagaen. Egils mor, Bera, reagerer med positiv respons på Egils handling, hun mener dette er et bevis på hvor godt Egil egner seg som vikingemne. Videre følger Egils kvad som beviser at han har oppfattet morens rosende ord og anser

dem som noe positivt. Han ser frem til å ”fare bort i vikingflokk” og ”hogge folk for fote.” Artikkelen til Anton Rygg kommenterer at denne episoden eksemplifiserer hvordan man på denne tiden ble sosialisert inn i en krigerkultur. Individens ære og integritet ble opprettholdt ved å ty til vold. Altså fungerer vold som en del av mannens æreskapital. I utdraget fra Egils saga fungerer Tord som sosialiseringsagent ovenfor Egil. Vold blir fremstilt som en positiv egenskap ved mannen. Selv om Egils far fremstår som noe mutt, er det morens holdning som spiller den største rollen og som er med på å underbygge en positiv oppfatning av volden Egil utøver. Holdningen til vold som et signal om ære og posisjon preger hele Egils saga, og voldshandlingene uttrykker derfor en verdirasjonell motivering. (Handlingen er forståelig ut ifra en bakenforliggende verdi.) Uansett hvor voldelige og destabiliserende voldsutøvelsene i Egils saga virker, blir den stort sett glorifisert og beundret av sagaforfatteren.

Mentalitetsendringer i historiefaget

Artikkelen til Anton Rygg sier at mentalitetshistorie er et relativt nytt felt innenfor historieforskningen, og blir definert som et forsøk på å gjenskape fortidige menneskers kollektive følelser, holdninger og verdier. Mentaliteter eller tankemønstre hører til under historieforståelsen ”la longue durée”, som ble opprettet av historikeren Fernand Braudel ved den franske Annales-skolen. Braudel forestilte seg at historien kan deles opp i tre ulike områder eller felt. Det første planet omhandler begivenheter i form av vitenskap, kunst og politisk handling, og kan karakteriseres som det mest tradisjonelle området innenfor historisk fremstilling. Innenfor dette området foregår endringene i et raskt tempo, og Braudel vektla derfor ikke dette området. Han mente hendelsene og begivenhetene som foregikk innenfor dette området var av liten betydning. Videre handler Braudels andre inndeling av historieforståelsen seg om konjunkturer. Innenfor dette området består historien av økonomiske system, sosiale forhold, demografi og administrasjon. Her foregår utviklingen forholdsvis sakte, gjerne over tiår eller generasjoner, og Braudel tillegger derfor dette området en sentral betydning innenfor historisk forskning. Studiet av de lange, og nærmest uforanderlige strukturer representerer det område innenfor historieforståelsen som betyr mest, i følge Braudel. Det er disse forhold som setter de virkelige rammer for menneskelig tilværelse, og som legger grunnlaget for menneskers handlinger og adferd.

Selv om Braudels inndeling av de tre områdene innenfor historieforskning har betydd mye for fransk historietenkning, er den ikke problemfri. Hans nivåteori egner seg ikke særlig godt til å beskrive endringer innenfor de ulike nivåene. En annen som derimot bidrar til en bredere forståelse i forhold til mentalitetsendring er den tyske sosiologen Norbert Elias. Elias syn på historien kan beskrives som en siviliseringsprosess, der menneskene endrer mentalitet i samsvar med utviklinger i samfunnet. Han tenker seg at en slik utviklingen kan knyttes til en fremvekst av staten. Middelalder - mennesket var derfor irrasjonelt, ukontrollert og impulsiv, mens utviklingen derfra er i en oppadgående kurve, der mennesket fremtrer som stadig mer sivilisert. Elias hevder at statens ønske om å kontrollere og passivisere borgerne, bidro til at folks tenkemåte forandret seg og ble stadig mer disiplinert i form av at man valgte rasjonelle og overlagte handlinger. Etter hvert som denne typen adferd og tankemønster fikk festet seg i menneskene, ble voldshandlinger unngått fordi de ble forbundet med skam og avsky. Norbert Elias får kritikk for å plassere menneskene i middelalderen som en gjeng med primitive, i tillegg er det ikke spesielt populært innenfor historieforskningen å se for seg en utvikling hos menneskene som et løp fra "natur til kultur". Likevel gir Elias' teori historiefaget en inngangsport til å forklare mentalitetsendringer på bakgrunn av det som skjer i samfunnet, og da med særlig henvisning til statens økende kontroll i samfunnet.

Endringene i voldsmentaliteten på 1200- tallet kan forklares på bakgrunn av teorien til Norbert Elias. Jeg vil her ta utgangspunkt i utdrag fra *Håkon Håkonssons saga*, som tilhører kongesaga- sjangeren og som er nedskrevet av Sturla Tordson. Denne sagaen kan tolkes som et uttrykk for en negativ holdning til vold som resultat av en ny kulturs fremvekst. Sagaens forfatter viser en uvilje mot at folk kunne ta loven i egne hender og utføre ættedrap. Dette nye idealet er representativt gjennom hele *Håkon Håkonssons saga*. I Anton Ryggs artikkel eksemplifiseres dette ved å vise til to voldsepisoder som utspiller seg i denne sagaen. Den første voldshandlingen utføres av Håkons rival hertug Skule. Skule beordrer hæren sin om å drepe alle Håkons menn som de kan finne. Sagafortelleren understreker at hertug Skule valgte dette alternativet kun fordi han hadde lyst, han var blodtørstig. Et annet element som forsterker inntrykket av at Skules voldshandlinger er av negativ adferd, er beskrivelsene av et av drapene på en av Håkons

menn. Kongsmannen Ivar blir tvunget opp på kirketaket og Skules menn lar han sitte der til han er halvdød av frost. Deretter stikker de han med spyd ned fra kirketaket, mens ”*det lå igjen både innvoller og blod oppe på kirken.*” Her står hertug Skule, indirekte gjennom sine menn, for et syn på vold som ikke innebærer noen form for nåde. I tillegg blir han også en kirkeskjender, og man får et grotesk bilde av voldsutøvelsen gjennom detaljen om at det ligger igjen innvoller på kirketaket. Slik viser sagaforfatteren den negative innstillingen til denne handlingen, det blir tydelig at det brutaliserte krigersamfunnet ikke lenger er ønsket.

I klar kontrast til Skules voldsbruk står kong Håkon. Han blir fremstilt som en rolig og kontrollert hersker. Likevel er ikke Håkon en karakter som ikke tar i bruk vold. Sagaen forteller om episoder der Håkons menn var uregjerlige og voldelig ovenfor sivilbefolkningen i stridsoppgjør. Denne voldsbruken blir ikke tolerert av kongen, og han henretter derfor en av de mest uregjerlige stridsmennene. På denne måten blir Håkons voldsutøvelse et uttrykk for preventiv straff. I motsetning til Egils sagaens vekt på de verdirasjonelle handlingene (at det var ærerikt å være kriger og volds mann), er det i Håkons saga lagt vekt på de målrasjonelle handlinger. Dette betyr ikke at Håkon ikke unngikk voldsbruk, men han var negativ til den. En tydelig holdning er at volden kun er rasjonell når den bidrar til å oppnå en målsetting, i dette tilfellet som et belærende eksempel ovenfor de andre stridsmennene. Vold ble heller ikke akseptert dersom kongen ikke hadde tillatt det. På denne måten kan man forstå at ære og makt slett ikke vinnes gjennom voldsbruk alene i Håkons saga, men benyttes for å nå et bestemt mål. Større vekt legges på stabilitet og trygghet, og dette oppnår man ved å ta i bruk taktikk, kløkt og kontrollert adferd. Altså finnes det klare mentalitetsendringer i de to norrøne sagaene om Egil og Håkon. Det er tydelig at den ulike takten på utviklingen av en statsmakt i Norge og på Island, er med på å forme synet på voldsutøvelse i de to sagaene.

Sagaenes betydning i et historisk perspektiv

I denne delen av oppgaven skal jeg drøfte hvorvidt sagaene kan gi oss pålitelig informasjon om fortiden. Først av alt har jeg lyst til å understreke at den islandske sagalitteraturen kan rangeres på topp innenfor den norrøne litteraturen. Det finnes få gode

forklaringer på hvordan denne unike kunstarten oppstod under de rådende samfunnsforholdene i perioden fra 1200 - 1350. Fortellerkunsten innenfor islandsk sagalitteratur er preget av raffinert enkelhet, i tillegg til å være utspekulert. Ut i fra dette kan det sies at sagakunstens egenart er et resultat av artistiske valg.¹

Når man arbeider med en historisk kilde er det viktig å ta høyde for en del kriterier. I May-Brith Ohman Nielsens artikkel "Kildegranskning", legges det vekt på at en skriftlig kilde først og fremst sier noe om personen som har skrevet teksten. Denne personens tanker og tankeverden kommer til uttrykk gjennom en selvskreven tekst. I sammenheng med sagafortellingene, er det viktig å være oppmerksom på at sagaforfatterne var bundet til sin samtid. Derfor kan sagaen tolkes som en del av den identitet og verdinorm som eksisterte i det miljøet forfatterne tilhørte. Forskjellene som vedrører voldsmentaliteten i *Håkon Håkonssons saga* og *Egil Skallagrimssøns saga*, er kanskje et signal om at de er skrevet i ulike miljø med forskjellige normer og verdigrunnlag.

I artikkelen "Kildegranskning" argumenteres det for at det er viktig å datere en kilde. Den norrøne sagalitteraturen er som sagt datert til 1200- tallet, men historiene beskriver miljøer som fant sted 300 år tidligere. Miljøskildringene er altså nedtegnet lenge etter at de har funnet sted, hvilket gjør dem mindre pålitelige. Derimot kan man finne informasjon om miljøet som forfatterne på 1200- tallet levde i. Det er i denne sammenheng fristende å kaste et blick på Gadamer's hermeneutiske sirkel. Forfatterne av de norrøne sagaene skriver altså om epoken omkring 900 – tallet e. Kr. Deres historiske forståelse av fortiden er preget av både forbindelse og avstand. Forbindelsen har sammenheng med den kulturelle overleveringen de høyest sannsynlig har mottatt gjennom muntlige kilder. Avstanden kommer til uttrykk ved at forfatteren tilhører sin egen samtid og er preget av de sosiale forholdene som her finner sted. Slike sosiale forhold kan karakteriseres som politiske, juridiske, økonomiske osv. Jeg oppfatter at forfatterne av de ulike norrøne sagaene må være preget av begge disse elementene, forbindelse og avstand, gjennom sin historiske forståelse. Ved at den tidligere historien

¹ Per Thomas Andersen: Kap. 1 "Norrøn litteratur", *Norsk Litteraturhistorie*, 2.opplag, Oslo 2003

har virket inn på dem, har de altså blitt deltagende i en virkningshistorie. En slik horisontsammensmeltning betyr likevel ikke at disse forfatterne har oppnådd full forståelse av fortiden de omtaler. Deres forståelse av fortiden foregår på bakgrunn av deres egen horisont.

Oppfatningen av vold er en annen i Egils saga enn i Håkons saga, og dette er med på å underbygge teorien om at samfunnsendringen som foregikk på 1200 - tallet har preget forfatternes forståelse av fortiden. Som jeg allerede har nevnt, utviklet statsmakten seg i Norge i et raskere tempo enn på Island. Forfatteren av *Håkon Håkonssons saga*, Sturla Tordson, er derfor lett å plassere i Norge. Han kan oppfattes som en representant for siviliseringsprosessen som ble iverksatt av statsmakten her til lands. Tordson ville nok gjerne skape holdninger og fremheve adferden fra det miljøet han selv var lojal ovenfor.

Norske historikere definerer perioden under Håkon Håkonsson som en tid der den norske stat begynte utviklingen mot en ny kollektiv tankegang. Blodhevnens betydning ble forsøkt redusert, i tillegg ble det opprettet statlig monopol på voldsutøvelse. På denne måten ble befolkningen pasifisert, og dette bidro til at de borgerkrigsliknende tilstandene som tidligere hadde rådet ette hvert ble utvisket. Likevel tror jeg ikke det er riktig å tolke voldsmentaliteten i Håkons saga som totalforandret. I Anton Ryggs artikkel kommenteres et kved som finner sted i sagaen etter at Håkon Håkonson har vunnet over danskene i en hærtokt. Kvedet er en tydelig hyllest til Håkon for voldsutøvelsen som bidro til seier. På samme måte finnes en negativ innstilling til voldsutøvelse i Egils saga ved enkelte tilfeller. Dette viser at sagaene ikke er helt entydige i sine holdninger til vold. Her vil jeg peke tilbake på Fernand Brauers "la longue durée". Mentalitetshistorien tilhører den grenen i historiefaget hvor de lange, nærmest uforanderlige strukturer finner sted. Dette vil jeg også hevde er grunnleggende i forståelsen når man leser Egils saga og Håkons saga. Selv om det har foregått en mentalitetsendring som en konsekvens av statsmaktens inntreden, tror jeg dette er holdninger det har tatt lang tid å endre. Men ettersom staten fikk stadig sterkere monopol på voldsutøvelse, ved hjelp av avstraffelse og passivering, tror jeg volden gradvis forsvant fra det offentlige liv. Voldsmentaliteten i dagens samfunn, nesten 1000 år etter, er knyttet til tanker om avsky og primitivitet.

Avslutning

I denne oppgaven har jeg vist hvilke voldsmentaliteter som var rådende på 1200- tallet, og hvordan synet på vold endret seg i denne perioden. Ved hjelp av *Egil Skallagrímssons saga* er det tydelig å se at voldsutøvelse på Island i denne perioden ble oppfattet som en del av mannens æreskapital. Voldshandlingene uttrykker her en verdirasjonell motivering. Det kan se ut som om Egils saga er skrevet av en forfatter som tilhører et verdslig krigersamfunn.

Videre tok jeg for meg historiefagets fokus på mentalitetsendringer, og fant ut at Fernand Braudel er den personen som satte fokus på tidligere samfunns holdninger, verdier og tankemønstre. En annen viktig person i denne sammenheng er Norbert Elias som mente at mentalitetsendringer har tilknytning til samfunnsutvikling og en stats fremvekst. Jeg eksemplifiserte dette ved å vise til *Håkon Håkonssons saga*, som har en annen holdning til vold enn den man kan spore i Egils saga. Miljøet i Håkons saga tillegges en tilhørighet innenfor et kristent inspirert hoffmiljø. Ettersom statsmakten vokste i Norge ble voldsutøvelse i økende grad oppfattet som kriminalitet, altså i konflikt med kongens lover. Selv om volden er tilstede også i Håkons saga, er den nå blitt et uttrykk for målrasjonell handling, og ikke for verdirasjonell handling.

Til slutt har jeg brukt artikkelen på pensum som omhandler kildegranskning for å finne ut om sagaene kan gi oss pålitelig informasjon om fortiden. Ved å sette Håkons saga og Egils saga opp i mot hverandre slik jeg har gjort i denne oppgaven, kan man altså forstå at det råder ulike verdier og holdninger i de to sagafortellingene. Ut i fra dette perspektivet kan man konkludere med at mye av forskningen som dreier seg om å etablere et felles norrønt verdisystem innenfor sagalitteraturen, mest sannsynlig bør revurderes. Den viktigste og mest pålitelige informasjonen jeg har fått om voldsmentaliteter, som jo har vært denne oppgavens hovedfokus, er at disse holdningene var under utvikling på 1200 – tallet. Sagaene sier derfor like mye, og kanskje mer, om sin egen samtid som de ble skrevet i, enn om 900 – tallets samfunnsmiljø, som de faktisk handler om.

Kilder

- Johan Anton R. Rygg: "Innvollene på kirketaket. Norske og islandske voldsmentaliteter på 1200- tallet", *Nordliv* 1995- 97
- May- Brith Ohman Nielsen m. fl.: "Kildegranskning", i *Idéportal. Verden før 1850. Norge før 1850*, Oslo 2003
- Thomas Krogh: Kap. 9 "Gadamers oppfatning av hermeneutikk" (utdrag), I Thomas Krogh m. fl. *Historie, forståelse og fortolkning*, Oslo 2000
- Per Thomas Andersen: Kap. 1 "Norrøn litteratur", *Norsk Litteraturhistorie*, 2.opplag, Oslo 2003